

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКИЙ КОЛЕГІУМ»
ІМЕНІ Т. Г. ШЕВЧЕНКА**

**НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ ТА
СОЦІОГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН ІМЕНІ О. М. ЛАЗАРЕВСЬКОГО**

Кафедра історії України, археології та краєзнавства

“ЗАТВЕРДЖУЮ”
Завідувач кафедри
А.М. Острянко
(підпис) (прізвище та ініціали)

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

СПЕЦІАЛЬНІ ІСТОРИЧНІ ДИСЦИПЛІНИ

Освітня програма 014 Середня освіта (Історія)

2022–2023 навчальний рік

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри історії України, археології та краєзнавства Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Протокол №1 від «31» серпня 2022 року

Розробник: Черненко Олена Євгеніївна, кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії України, археології та краєзнавства Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Мова навчання – українська

Мета навчальної дисципліни

Набуття необхідних знань щодо специфічних методів та прийомів дослідження різних груп джерел з історії України, котрі потрібні для здобуття належного рівня професійної кваліфікації.

Обсяг дисципліни

	Денна форма	Заочна форма
Кількість кредитів ECTS	4	
Кількість годин:	120	
- лекції	20	
- практичні / семінарські	20	
- лабораторні		
- індивідуальні завдання		
- самостійна робота	80	

Статус навчальної дисципліни

нормативна
(нормативна / вільного вибору)

Передумови для вивчення дисципліни базові знання з Історії України та Всесвітньої історії

Очікувані результати навчання

Навчальний курс “Спеціальні історичні дисципліни” передбачає ознайомлення питаннями методики та техніки вивчення і використання окремих видів джерел. Програма навчального курсу базується на вивченні вітчизняних пам’яток і орієнтована на виховання національної свідомості на підставі вивчення вітчизняних старожитностей, символіки тощо. набуття необхідних знань щодо специфічних методів та прийомів дослідження різних груп джерел з історії України, котрі потрібні для здобуття належного рівня професійної кваліфікації.

Здобувач вищої освіти повинен знати критерії визначення предмету спеціальних історичних дисциплін; класифікацію спеціальних історичних дисциплін; методи досліджень, що застосовуються окремими спеціальними історичними дисциплінами; головні етапи генезису та культурно-хронологічні особливості системи обчислювання часу в Україні; принципи датування засобами хронології; головні етапи розвитку графіки писемності в Україні; характеристику головних етапів розвитку системи вимірювання в Україні; концепцію державної символіки та характеристику державних символів України; характеристику головних етапів розвитку грошового обігу на території України; головні етапи розвитку української антропометрії; особливості вітчизняної топонімії, вміння вільно оперувати набутими знаннями у навчально-виховній роботі в школі; здобути знання достатні для можливості орієнтуватися в науковій літературі зі спеціальних історичних дисциплін; готувати реферати з окремих проблем, котрі розглядаються спеціальними історичними дисциплінами; використовувати хронологічні таблиці; розкривати зміст основних термінів і понять курсу;

використовувати наочні матеріали, у т.ч. пам'ятки палеографії, нумізматики, геральдики, сфрагістики на уроках історії та в позакласній роботі в школі.

Очікувані результати навчання (програмні результати навчання, загальні та фахові компетентності), що формуються у процесі вивчення дисципліни «Спеціальні історичні дисципліни»:

ЗК 02 Здатність зберігати та примножувати культурні цінності на основі розуміння закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство, зберігати баланс між професійним та особистим життям.

ЗК 03 Здатність активно вчитися впродовж життя й оволодівати інноваційними стратегіями навчання.

ЗК 04 Здатність виявляти ініціативу, підприємливість, генерувати нові ідеї, визначати та розв'язувати проблеми..

ЗК 06 Здатність використовувати інформаційні і комунікаційні технології.

ФК 01 Здатність до формування в учнів ключових і предметних компетентностей та здійснення міжпредметних зв'язків..

ФК 02 Здатність забезпечувати здобуття учнями освіти українською мовою, формувати мовно-комунікативні уміння учнів.

ФК 09 Здатність орієнтуватися в історичному часі, застосовувати періодизацію як спосіб пізнання історичного процесу, доцільно використовувати категоріально-понятійний апарат і хронологію історичної науки. Здатність розкривати загальну структуру історичної науки на основі взаємозв'язку основних історичних процесів та постатей.

Здобувач вищої освіти буде здатен

ПРН 01 Уміння аналізувати й розв'язувати складні спеціалізовані задачі і практичні проблеми у сфері професійної діяльності або навчання.

ПРН 02 Розуміння значення культури як форми людського існування, здатність цінувати різноманіття та мультикультурність світу і керуватися у своїй діяльності сучасними принципами толерантності, діалогу і співробітництва.

ПРН 05 Володіння навичками розв'язання освітніх, виховних, розвивальних та науково-методичних завдань, уміння застосовувати найбільш ефективні методичні підходи і сучасні технології навчання історії, виховання і розвитку учнів з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей і потреб.

ПРН 09 Здатність продовжувати навчання упродовж життя і вдосконалювати здобуті під час навчання компетентності з високим рівнем автономності.

ПРН 11 Здатність чітко і логічно відтворювати базові історичні знання, оцінювати нові відомості, факти, події та інтерпретації в контексті формування в учнів цілісної історичної картини світу.

ПРН 12 Розуміння й використання основних сучасних термінів і положень історичних наук та методики їх викладання, а також здатність аналізувати, порівнювати і класифікувати результати діяльності науковців різних напрямків і шкіл. Знання та розуміння історіографії для аналізу сучасних наукових дискусій із проблем вітчизняної та всесвітньої історії

ПРН 13 Уміння використовувати методологію історії як науки, характеризувати об'єктивно й неупереджено історичні події та постаті різних історичних періодів, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між окремими подіями та явищами на підставі критичного аналізу історичних джерел, інтеграції їх змісту, визнання й сприйняття різноманітності їх оцінок.

Критерії оцінювання результатів навчання

а) робота на лекції (за курс; активність та систематичність роботи)	до 10 балів
б) робота на семінарському занятті	від 0,5 до 8 балів
відповідь на семінарському занятті	1 – 6 бали
запитання на семінарському занятті	до 0,5 бала
рецензування відповіді на семінарському занятті	0,5 – 1 бали
доповнення на семінарському занятті	0,5 – 3 бали
в) виконання реферату	1 – 4 бали
г) самостійна робота	1 – 5 балів
д) інші види робіт (за курс: виконання творчих завдань, реферування наукової літератури, складання порівняльних таблиць, схем, наукова робота)	до 15 балів

Відповідь на семінарському занятті оцінюється за наступними критеріями:

6 балів – здобувач вищої освіти у повному обсязі опрацював програмовий матеріал (основну і додаткову літературу), має глибокі та систематичні знання, упевнено оперує відповідною термінологією, робить аргументовані висновки, може аналізувати історичну інформацію, здатний сформулювати та висловити власну оцінку історичних явищ.

5 балів – здобувач вищої освіти вільно володіє навчальним матеріалом (опрацював основну і деяку частину додаткової літератури), узагальнює окремі факти та формулює нескладні висновки, може дати порівняльну характеристику історичних явищ; самостійно встановлює причинно-наслідкові зв'язки на підставі використання набутих знань; знайомий з відповідною термінологією.

3-4 бали – здобувач вищої освіти загалом самостійно відтворює програмовий матеріал, може дати стисло характеристику питання, в цілому вірно розуміє історичні терміни, але викладення матеріалу несамостійне, відсутня чітка структура та логічна послідовність, є певні неточності, висновки слабо аргументовані.

1-2 бали – здобувач вищої освіти за допомогою викладача може дати неповну, неточну відповідь що містить помилки у термінології та фактажі.

0,5 бала – здобувач вищої освіти має приблизне уявлення щодо матеріалу котрий розглядається на занятті, не розуміє його зміст, може сказати кілька речень по суті, згадати деякі терміни та факти.

Запитання на семінарському занятті оцінюються в залежності від вміння сформулювати питання та його важливості для аналізу і систематизації

навчального матеріалу від 0 балів (запитання нечітко сформульовані, проте в цілому відповідають темі, котра розглядається) до 0,5 бала (запитання грамотно сформульовані та відповідають темі, стосуються певних важливих аспектів).

Рецензування відповіді на семінарському занятті оцінюється з урахуванням двох факторів: володіння самого рецензента учбовим матеріалом та вміння застосовувати відповідні критерії оцінювання відповіді, від 0,5 бала (рецензування частково відповідає вимогам до цього виду роботи) до 1 бала (рецензування повністю відповідає вимогам).

Доповнення на семінарському занятті оцінюється за наступними критеріями:

2-3 бали – доповнення висвітлюють базові аспекти проблеми котрі були відсутні у відповіді. Здобувач вищої освіти опрацював програмовий матеріал (основну і додаткову літературу), має глибокі та систематичні знання, упевненню оперує відповідною термінологією, робить аргументовані висновки, може аналізувати історичну інформацію, здатний сформулювати та висловити власну оцінку історичних явищ.

1 бал – доповнення уточнюють та більш повно висвітлюють проблеми охарактеризовані у відповіді. Здобувач вищої освіти вільно володіє навчальним матеріалом, узагальнює окремі факти та формулює нескладні висновки, може дати порівняльну характеристику історичних явищ; самостійно встановлює причинно-наслідкові зв'язки на підставі використання набутих знань; знайомий з відповідною термінологією.

0,5 бали – доповнення уточнюють та (або) більш повно висвітлюють проблеми охарактеризовані у відповіді. Здобувач вищої освіти загалом самостійно відтворює програмовий матеріал, в цілому вірно розуміє історичні терміни, проте викладення матеріалу несамотійне, відсутня чітка структура та логічна послідовність, є певні неточності.

0 балів – доповнення неточне або несуттєве, містить помилки у термінології та фактажі, здобувач вищої освіти слабо розуміє його зміст.

Реферат (коротка доповідь на задану тему що виконується в письмовій формі; за 1 модуль здобувач вищої освіти може виконати 1 реферат обсягом 5 – 6 сторінок). Критерії оцінювання враховують оформлення роботи (титильна сторінка, план, список використаної літератури), її структуру (наявність вступу, висновків, розподіл на розділи), відповідність матеріалу доповіді та теми, повноту розкриття теми.

8 балів – реферат оформлено належним чином, він має відповідну структуру, матеріал відповідає темі, тема розкрита повністю.

6 балів – реферат має відповідну структуру, матеріал відповідає темі, тема розкрита повністю, проте є помилки в оформленні роботи.

5 балів – матеріал відповідає темі, тема розкрита більш-менш повно, але є помилки в оформленні,

4 бали матеріал відповідає темі, тема розкрита більш-менш повно, але є помилки в оформленні, відсутні деякі структурні елементи (вступ, висновки).

3 бали – реферат лише приблизно відповідає темі, є помилки в оформленні, відсутні деякі структурні елементи (вступ, висновки).

1 - 2 бали – реферат лише приблизно відповідає темі та (або) містить серйозні помилки у фактажі та використанні термінології, у тексті відсутня структура (вступ, висновки, розподіл на розділи).

Самостійна робота передбачає самостійне опрацювання навчальних тем курсу, у тому числі – програми семінарських занять. В залежності від якості виконання оцінюється від 1 до 7 балів. Контроль над її виконанням може проводитись як в учній, так і в письмовій формі.

Презентація (відповідь на питання семінарського заняття в вигляді короткої доповіді на задану тему; виконується у вигляді анотованої демонстрації ілюстративного матеріалу). Є одним з видів самостійної роботи здобувач вищої освіти. Виконання презентації не передбачає самостійних висновків або наукових результатів. Проте, водночас з головним завданням, – опрацювання навчальної програми – воно має не менш важливі навчально-методичні цілі. Це – обдуманий вибір теми, пошук та відбір фактів, положень та висновків, котрі містяться у науковій літературі, їх логічне викладення згідно з планом, та оформлення матеріалу. Під час роботи над створенням презентації здобувач вищої освіти отримує навички самостійного аналізу наукової літератури, наукового пошуку та засвоює основні методи підготовки тематичної доповіді з використанням новітніх технологій.

7 балів –презентацію оформлено належним чином, вона має чітку структуру, матеріал відповідає темі, тема розкрита повністю.

6 балів –презентація має відповідну структуру, матеріал відповідає темі, тема розкрита повністю, проте є помилки в оформленні (відсутні або невірно подані анотації тощо).

5 – 4 балів – матеріал відповідає темі, тема розкрита більш-менш повно, але структура нечітка, є недоліки в оформленні (відсутні та невірно подані анотації, невідповідність їх ілюстративному матеріалу тощо).

3 бали – презентація лише приблизно відповідає темі, є помилки в оформленні (відсутні та невірно подані анотації, невідповідність їх ілюстративному матеріалу, оформлення в невідповідному форматі тощо), відсутня чітка структура.

0 - 2 бали –презентація лише приблизно відповідає темі та (або) містить серйозні помилки у фактажі та використанні термінології, оформленні(відсутні та невірно подані анотації, невідповідність їх ілюстративному матеріалу, оформлення в невідповідному форматі тощо) ; відсутня чітка структура.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за шкалою ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсової роботи (проекту), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
83 – 89	B	добре	
75 – 82	C		

68 – 74	D	задовільно	
60 – 67	E		
35 – 59	F _x	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0 – 34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Засоби діагностики результатів навчання

- стандартизовані тести;
- реферати;
- презентації результатів виконаних завдань та досліджень;
- здобувач вищої освітиські презентації та виступи на наукових заходах;
- інші види індивідуальних та групових завдань.

Програма та структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1												
Змістовий модуль 1. Спеціальні історичні дисципліни як наука та навчальний предмет.												
Тема 1. Вступ до спеціальних історичних дисциплін.	2	2				2						
Разом за змістовим модулем 1	4	2				2						
Змістовий модуль 2. Історична хронологія.												
Тема 2. Історія календаря.	10	2	2			6						
Тема 3. Практична хронологія.	10	2	2			6						
Разом за змістовим модулем 2	20	4	4			12						
Змістовий модуль 3. Палеографія												
Тема 4. Кирилична палеографія	10	2	2			6						
Разом за змістовим модулем 3	10	2	2			6						
Змістовий модуль 4. Історична метрологія												
Тема 6. Метрологія	10	2	2			6						
Разом за змістовим модулем 4	10	2	2			6						
Змістовий модуль 5. Емблематика												
Тема 7. Геральдика	12	2	2			8						
Тема 8. Державна	10	2	2			6						

символіка														
Разом за змістовим модулем 5	20	4	4			14								
Усього годин	22					14								
Модуль 2														
Змістовий модуль 6. Нумізматика														
Тема 10. Монети України від найдавніших часів до XIII ст.	12	2	2			8								
Тема 11. Монети України XIII – XX ст.	12	2	2			8								
Разом за змістовим модулем 6	24	4	4			16			1					
Змістовий модуль 7. Історична ономастика.														
Тема 12. Антропоніміка	10	2	2			6								
Тема 13. Топоніміка.	10	2	2			6								
Разом за змістовим модулем 7	20	4	4			12								
Усього годин		20	20			80								

Форми контролю навчальних досягнень
(поточний та підсумковий)

Поточне тестування та самостійна робота														Сума	
ЗМ1	ЗМ 2		ЗМ 3		ЗМ4	ЗМ 5			ЗМ 6		ЗМ 7		ЗМ 8		
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T 10	T 11	T 12	T 13	T 14	T 15	
6	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	6	6	6	6	100

Методичне забезпечення

Дядиченко В., Введенський А., Стрельський В. Допоміжні історичні дисципліни. – К., 1963.

Майстерня історика. Джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни / Ярослав Дашкевич – Львів, 2011.

Пронштейн А.П., Кияшко В.Я. Вспомогательные исторические дисциплины. – М., 1982.

Спеціальні історичні дисципліни: довідник. – К., 2008.

Спеціальні історичні дисципліни : навч. посіб. / Г. В. Бондаренко. - Луцьк, 2015.

Яременко М. Спеціальні історичні дисципліни: Навчальний посібник. – К., 2010

Рекомендовані джерела інформації

Основна література

- Введенський А.О., Дядиченко В.А., Стрельський В.І. Спеціальні історичні дисципліни. – К., 1963.
- Вспомогательные исторические дисциплины: историография и теория. – К., 1988.
- Горохівський П.І. Спеціальні історичні дисципліни. – Умань, 2011.
- Майстерня історика. Джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни. – Львів, 2011.
- Спеціальні історичні дисципліни: довідник. – К., 2008.
- Спеціальні історичні дисципліни. – Луцьк, 2015.
- Яременко М. Спеціальні історичні дисципліни. – К., 2010.

Допоміжна література

Хронологія

Основна

- Білоус Л.М. Час і календар. – К., 1960.
- Історична хронологія. Календарні системи світу. Навчальний посібник. – К., 2004.
- Каменцева Е.И. Хронологія. – М., 1967; М., 1982.
- Климишин І.А. Календар природи і людини. – Львів, 1975.
- Климишин І. Календар і хронологія. – Івано-Франківськ, 2002.
- Климишин І. Наше календарне надбання // Українське небо. Студії над історією астрономії в Україні. – Львів, 2014. – С. 338-352.
- Перхрест О.Г. Історична хронологія. – Черкаси, 1999.
- Пронштейн А.П., Кияшко В.Я. Хронологія. – М., 1981.
- Хронологія історична // Спеціальні історичні дисципліни: довідник. – К., 2008.
- Стрельський В.І., Титаренко П.Г. Історія календаря. – К., 1975.
- Титаренко П.Г. Походження і розвиток календаря. – К., 1968.

Додаткова:

- Заремба. С.З. 400-річчя Григоріанського календаря // УІЖ. – № 10. – 1982.
- Кись Я.П. Хронологія писемних пам'яток західноукраїнських земель в XIV – XVII ст. // Історичні джерела та їх використання. – Вип. 1. – 1964. – С. 218-225.
- Кирик Новгородець. Вчення, як відати людині числення всіх літ // Тисяча років української суспільно-політичної думки. У 9-ти т. – К., 2001. – Т. I. – С.350-354.
- Купчинський О. Перші датування документів за григоріанським календарем у державних установах України XVI ст. // Записки Наукового товариства ім. Шевченка. – Т. 222: Праці історико-філософської секції. – Львів, 1991. – С. 256-269.
- Титаренко П.Г. Історія календаря в Росії і на Україні в зв'язку з загальною історією календаря. – К., 1972.

Палеографія

Основна:

- Введенський А., Дядиченко В., Стрельський В. Допоміжні історичні дисципліни. – К., 1963.

- Епіграфіка; Палеографія // Спеціальні історичні дисципліни: довідник. – К., 2008.
- Запасько Я.П. Орнаментальне оформлення української рукописної книги. – К., 1958; К., 1960.
- Запасько Я.П. Ошатність української рукописної книги. – Львів, 1998.
- Кісь Я.П. Палеографія. – Львів, 1974.
- Кріль М. Основи палеографії. – Львів, 1995.
- Сокирко О. Українська кирилична палеографія XI-XVIII ст. – К., 2016.
- Додаткова:*
- Боровський Я.Є. Біля джерел слов'янської писемності // Археологія. – 1992. – № 2.
- Брайчевський М. Походження слов'янської писемності. – К., 1998; К., 2009.
- Висоцький С.О. Про що розповідають давні стіни. – К., 1978.
- Висоцький С.О. Київська писемна школа X – XII ст. (до історії української писемності) – Львів, К., Нью-Йорк, 1998.
- Запасько Я. П. Орнаментальне оформлення української рукописної книги. – К., 1960.
- Звонська Л. Грецька епіграфіка і палеографія. – К., 2017.
- Мацюк О.Я. Папір та філіграні на українських землях (XIV – поч. XX ст.). – К., 1974.
- Мацюк О.Я. Історія українського паперу. – К., 1994.
- Немчук В.В. Київські глаголичні листки – найдавніша пам'ятка слов'янської писемності. – К., 1983.
- Панашенко В.В. Палеографія Українського скоропису другої половини XVII ст. – К., 1974.
- Подлевський С. Графіті Чернігова у соціокультурному просторі X – XVII ст. – Чернігів, 2018.
- Слов'янська кирилична рукописна книга XII–XIII ст. з фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського : Каталог. Кодиколого-палеографічне та графіко-орфографічне дослідження. Палеографічний альбом. – К., 2012.
- Метрологія*
- Основна:*
- Введенський А., Дядиченко В., Стрельський В. Допоміжні історичні дисципліни. – К., 1963.
- Метрологія історична // Спеціальні історичні дисципліни: довідник. – К., 2008.
- Сидоренко О.Ф. Історична метрологія в Лівобережній Україні XVIII ст. – К., 1975.
- Додаткова:*
- Винник В.О. Назви одиниць виміру і ваги в українській мові. – К., 1966.
- Войцеховська І. Метрологія // Пам'ять століть. – 2004. – № 5. – С. 104-116.
- Герасименко Н. З історії української метрології: міри площі // Український історичний журнал. – 2016. – №4. – С. 123.
- Герасименко Н. З історії української метрології: міри об'єму збіжжя й меду // Український історичний журнал. – 2014. – №4. – С. 179-186.
- Герасименко Н. З історії мір містості і ваги на Волині і Наддніпрянщині в XIV – першій половині XVII століть // Записки Наукового товариства ім. Шевченка. –

Львів, 2000. – Т. 240: Праці Комісії спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін. – С. 176-186.

Герасименко Н. Наукові праці про європейські міри в Україні // Історіографічні дослідження в Україні. – 2016. — Вип. 26. – С. 250-261.

Герасименко Н. О. Міри земельних площ Лівобережної України (друга половина XVII – XVIII ст.) – К., 1998.

Котляр М.Ф. Скільки важив «камінь» у Львові та Луцьку на початку XV ст. // Архіви України. – 1967. – № 3.

Мітьуров В.К. Міжнародна система одиниць та її вивчення в школі. – К., 1963.

Сеник Я.Г. З історії народної метрології // Народна творчість та етнографія. – 1979. – № 3.

Сидоренко О.Ф. Історична метрологія пізнього феодалізму // УІЖ. – 1980. – № 9.

Йї ж. Про упорядкування мір на Лівобережжі у XVIII ст. // Історичні джерела та їх використання. – К., 1971. – С. 154 – 165.

Емблематика

Основна:

Геральдика // Спеціальні історичні дисципліни. – К., 2008.

Гречило А. Українська міська геральдика. – К.-Львів, 1998.

Гречило А. Українська територіальна геральдика. – Львів, 2010.

Гречило А. Герби та прапори міст і сіл України. – Львів, 2005.

Гречило А., Савчук Ю., Сварник І. Герби міст України (XIV – пер. пол. XX ст.). – К., 2001.

Наріжний К.Г. Живий світ геральдики. – К., 1997.

Румянцева В.В. Эмблемы земель и гербы городов Левобережной Украины периода феодализма. – К., 1986.

Румянцева В. В. Історія карбована в гербах (про походження гербів українських міст). – К., 1987.

Сергійчук В.І. Доля української національної символіки. – К., 1990.

Його ж. Національна символіка України. – К., 1992.

Додаткова

Крип'якевич І.П. До питання про герб Львова // Архіви України. – 1968. – № Реєстр особових гербів Українського геральдичного товариства. Вип. 4. – Львів, 2006.

Румянцева В.В., Овсієнко О.Ф. Про давні герби Києва // Архіви України. – 1980. – № 3.

Основна:

Гроші в Україні. – К., 1998.

Енциклопедія українознавства. – Т. 2. – К., 1994. – С. 447 – 450.

Зварич В.В. Нумізматичний словник. – Львів, 1972.

Зварич В., Шуст Р. Нумізматика. Довідник. – Тернопіль, 1998.

Котляр М.Ф. Грошовий обіг на території України доби феодалізму. – К., 1971.

Його ж. Нариси історії обігу і лічби монет на Україні XIV-XVIII ст. – К., 1981.

Нумізматика // Спеціальні історичні дисципліни. – К., 2008.

Додаткова:

- Бумажные деньги, ходившие на Украине. Каталог XX в. (Сост. Бадаев А.). – Чернигов, 1991.
- Голиш Г.М. Основы нумизматики. – Черкаси, 2006.
- Котляр М.Ф. Грошова система України за княжих часів // Київська старовина. – 1992. – № 5.
- Мартос Б. Українська валюта 1917 – 1920 рр. // Україна. – 1992. -№2.
- Свешников І.Д. До історії карбування монет у Львові // Історичні джерела та їх використання. – Вип. 1. – К., 1974.
- Тхоржевський Р.Й. Наиси історії грошей в Україні. – Тернопіль, 1999.
- Шуст Р. Нумизматика українських земель. – Львів, 1998.
- Шуст Р. Нумизматика. – К., 2009.
- Шуст Р. Нумизматика: історія грошового обігу та монетної справи в Україні. – К., 2007.
- Ющенко В., Панченко В. Історія української гривні. – К.: Бібліотека українця, 1999.
- Ономастика*
- Коваль А.П. Слово про слово. – К., 1986.
- Герасимчук В.А., Нечипоренко А.Ф. Антропоніми: історія і сучасність. – Кам'янець-Подільськ, 2002.
- Борисенко М. Топоніміка України 1920 – 1930-х років (історичний аналіз) // Етнічна історія народів Європи. – Вип. 8. – С. 21-25.
- Зоценко В.М. про один давньоруській жіночій антропонім // Археологія. – 1991. - №3
- Кругляк Ю.Н. Ім'я вашого міста. – К., 1978.
- Масенко Л.Т. Українські імена та прізвища. – К., 1990.
- Лабінська Г. Топоніміка: навчальний посібник. – Львів, 2016.
- Скрипник Л.Г., Дзятківська Н.П. Власні імена людей. – К., 1986.
- Стрижак О.С. Про що розповідають географічні назви. – К., 1978.
- Торчинський М.М. Структура онімного простору української мови, ч. 1-2. – Хмельницький, 2008.
- Худаш М.Л. З історії української антропонімії. – К., 1977
- Янко М. П. Топонімічний словник України. Словник довідник. – К., 1998.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

Посібник_Історична хронологія. Календарні системи світу. Режим доступу:
<http://elibrary.kubg.edu.ua/10029/6/>

Режим доступу: <http://bibliograph.com.ua/calendar/index.htm>

Режим доступу: <http://www.abc-people.com/typework/history/hist13.htm>

Режим доступу: <http://temouse.ru/calendar/>

Конвертер величин

Режим доступу: <http://convert.ru/>

Конвертер дат

Режим доступу: <http://direct-time.com/index.php?id=12>

Общество византино-славянских исследований

Режим доступу: <http://byzantinorossica.org.ru/map.html>

Українське геральдичне товариство

Режим доступу: <http://uht.org.ua/ua/>

Мисленне древо

Режим доступу: <http://www.myslenedrevo.com.ua>

Родослов

Режим доступу: <http://www.rodoslov.com.ua/#/>

White Mouse Burrou

Режим доступу: <http://whitemouse.ru/calendar/>

Відео «Книга середньовіччя». — Режим доступу :

<http://www.youtube.com/watch?v=FvPmdflKZQ8&feature=related>

Відео «Мандрівка до минулого бібліотек». — Режим доступу :

<http://www.youtube.com/watch?v=IhTwmawXIHg&feature=related>

Документальне відео «Історія писемності 1». — Режим доступу :

<http://www.youtube.com/watch?v=fC8qPMfEHMg&feature=related>

Документальне відео «Історія писемності 2». — Режим доступу :

<http://www.youtube.com/watch?v=rpKmQfAB8fY&feature=relmfu>

Документальне відео «Історія писемності 3». — Режим доступу :

<http://www.youtube.com/watch?v=6YW7TsjITBk&feature=relmfu>

Документальне відео «Історія писемності». — Режим доступу :

<http://www.youtube.com/watch?v=qMgUbLRGL-4&feature=related>

1. Александрович В. С. Реймське Евангеліє Анни Ярославівни / В. С. Александрович. – Львів : Видавництво "МС", 2010. – 200 с.
2. Антонович Д. Книга рукописна. – Режим доступу до книги : <http://litopys.org.ua/cultur/cult07.htm>
3. Антонович Д. Українська гравюра. – Режим доступу до книги : <http://litopys.org.ua/cultur/cult20.htm>
4. Антонович Д. Український орнамент. – Режим доступу до книги : <http://litopys.org.ua/cultur/cult21.htm>
5. Баренбаум И. История книги. – М.: Книга, 1984. – 246 с.
6. Владимиров В. Всеобщая история книги. – М.: Книга, 1988. – 388 с.
7. Запаско Я. П. Доброписці тоді славні були. Нариси з історії українського рукописного мистецтва. – Львів : Афіша, 2003. – 176 с.
8. Ізборник Святослава 1073 р. та Ізборник 1076 р. // Запаско Я. П. Пам'ятки книжкового мистецтва: Українська рукописна книга. — Львів, 1995. — 480 с. — Режим доступу до книги : <http://izbornyk.org.ua/zapas/izbornik.htm>
9. Ковальчук Г. І. Рукописні книги та стародруки: Навчальний посібник / Галина Ковальчук. – К., 2011. – 100 с., іл.
10. Маслова О. М. Рукописна книга. – К. : Державне видавництво України, 1925, 115 с.